

УДК 346.1

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ ТА ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї**

**COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS
OF THE CHILDREN'S FAMILY-TYPE HOMES AND FOSTER FAMILIES**

Лешанич Л.В.,
*старший викладач кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Серед видів виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Сімейний кодекс України виділяє дитячий будинок сімейного типу та прийомну сім'ю. У юридичній літературі ставиться під сумнів доцільність поділу цих двох правових категорій на два окремі види з огляду на відсутність значних відмінностей між ними.

Ключові слова: дитячий будинок сімейного типу, прийомна сім'я, форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Среди видов воспитания детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, Семейный кодекс Украины выделяет детский дом семейного типа и приемную семью. В юридической литературе ставится под сомнение целесообразность разделения этих двух правовых категорий на два отдельных вида, учитывая отсутствие значимых различий между ними.

Ключевые слова: детский дом семейного типа, приемная семья, форма воспитания детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

Among the types of education of orphans and children deprived of parental care, the Family Code of Ukraine allocates family-type orphanage and foster family. In legal literature, questioned the feasibility of the separation of these two legal categories into two separate species, given the lack of significant differences between them.

Key words: family-type children's home, foster family based care for orphans and children deprived of parental care.

Подолання проблеми дитячої безпритульності є актуальним завданням держави впродовж багатьох років. Шляхи вирішення цієї проблеми різні: влаштування дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування в інтернатний заклад, передача її на усиновлення, опіку, піклування в прийомну сім'ю та інші. Проте практикою неодноразово підтверджено, що набуло й законодавчого закріплення, що найкраще виховання дитина отримує в сім'ї. На жаль, досвід показує, що не завжди сім'ї мають можливість (нерідко й через фінансові мотиви) узяти на виховання чужу дитину. У такому разі держава вимушена була знайти альтернативу сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. І таким компромісним рішенням стала «квазі-сімейна» форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1]. «Квазі-сімейна» форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, включає патронат над дітьми, прийомну сім'ю та дитячий будинок сімейного типу. Оскільки об'єктом дослідження статті є тільки дитячий будинок сімейного типу та при-

йомна сім'я, зупинимось на дослідженні цих двох правових інститутів виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Необхідно зазначити, що дослідженням питань влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, займалося чимало науковців, а саме: Н.А. Аблятіпова «Проблеми правового регулювання сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування», Г.С. Лісіна «Прийомна сім'я як альтернативна форма виховання дітей-сиріт», Л.Ф. Кривачук «Сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» та інші.

Відповідно до ст. 256-1 Сімейного кодексу України (далі – СК України) прийомна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [2].

Згідно зі ст. 256-5 СК України дитячий будинок сімейного типу (далі – ДБСТ) – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не пере-

буває в шлюбі, для забезпечення сімейним вихованням та спільного проживання не менше п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [2].

Ознайомившись із нормами законодавства, що регулюють відносини з виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомних сім'ях

ДБСТ	ПРИЙОМНА СІМ'Я
1. Кількість вихованців	
Не менше п'яти дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	Від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування
2. Житлове приміщення, в якому проживають	
Орган, що ухвалив рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, позачергово надає батькам-вихователям індивідуальний житловий будинок або багатокімнатну квартиру за нормами, встановленими законодавством (п. 5 Положення «Про ДБСТ»)	У разі утворення прийомної сім'ї прийомні батьки беруть за плату прийомних дітей на власну житлову площу за наявності відповідних санітарно-гігієнічних та побутових умов (п. 3 Положення про прийомну сім'ю)
3. Виховання ВІЛ-уражених дітей	
Не передбачена законодавством така можливість	Передбачена законодавством така можливість
4. Особи, які взяли на виховання дітей, називаються	
Батьки-вихователі	Прийомні батьки
5. Плата за виховання дітей	
Надається й батькам вихователя, і прийомним батькам	
6. Утримання дітей здійснюється за рахунок	
Державного бюджету	
7. Особи, які можуть бути батьками-вихователями, прийомними батьками	
Подружжя або особа, яка не перебуває в шлюбі, які взяли для спільного проживання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	
8. Обов'язки батьків-вихователів та прийомних батьків	
Обов'язки, передбачені ст. 150	
СК України (виховання дитини, піклування про здоров'я дитини і т.д.)	
9. Надання статусу ДБСТ, прийомної сім'ї здійснюється	
Органом опіки та піклування	
10. Термін перебування дітей на вихованні	
Носить тимчасовий характер до досягнення 18-річного віку, а в разі навчання в професійно-технічних, вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації – до його закінчення	
11. Права батьків-вихователів та прийомних батьків щодо дітей	
І батьки-вихователі та прийомні батьки є законними представниками дітей (прийомних дітей) і діють без спеціальних на те повноважень як опікуни або піклувальники	
12. Договір про передачу дітей до ДБСТ (прийомної сім'ї) укладається між органом опіки та піклування та батьками-вихователями (прийомними батьками)	
Між прийомними батьками чи батьками-вихователями та дітьми відсутні юридичні сімейні, цивільні відносини з огляду на те, що діти не є сторонами в договорі	
13. Перебування дітей у ДБСТ (прийомній сім'ї) не припиняє їх відносин із кривними батьками, родичами	

та ДБСТ, очевидним є те, що ці два види виховання дітей надзвичайно схожі. Прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу навіть були названі гібридними інститутами з огляду на те, що не мають серйозних відмінностей між собою [3]. Тому у визначенні спільності та відмінності двох правових категорій є величезна як наукова, так і практична потреба. Для вирішення цього питання доцільно провести порівняльний аналіз із зазначенням спільних та відмінних рис прийомної сім'ї та ДБСТ.

О.І. Карпенко зазначає, що дитячий будинок сімейного типу та прийомна сім'я є самостійними формами сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, і не відрізняються в питаннях щодо вимог до виховання та життєзабезпечення дітей. ***Різниця між ними полягає лише в кількості дітей, які перебувають на вихованні.*** У прийомній сім'ї з приходом однієї або кількох дітей сімейний устрій майже не змінюється, тоді як функціонування дитячого будинку сімейного типу вимагає перебудови сімейних стосунків, підпорядкування їх вимогам виховання дітей як основної функції родини. Немає підстави для категоричного юридичного та соціального розмежування або протиставлення альтернативних форм сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Створення та функціонування прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу повинно проводитися взаємопов'язано, оскільки соціально-педагогічні вимоги щодо виховання та розвитку дітей, проблеми в них подібні й потребують комплексного розв'язання [4, с. 17].

В.Ю. Москалюк стверджує, що прийомна сім'я є утворенням подібним до ДБСТ, але між ними є й певні відмінності: по-перше, прийомні батьки мають право взяти із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, лише від 1 до 4 дітей; по-друге, вони беруть їх за загальним правилом на власну житлову площу, тоді як батькам-вихователям ДБСТ надається в користування житловий будинок чи багатокімнатна квартира; по-третє, з боку державних органів здійснюється фінансування тільки потреб прийомних дітей, а прийомні батьки ніякого матеріального забезпечення власне для себе не отримують [1, с. 21]. З поглядами В.Ю. Москалюк автор може погодитись тільки частково та вважає, що прийомна сім'я – форма виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка, як і ДБСТ, є платною. Доречність такої позиції підтверджує наявність в Положенні про прийомну сім'ю норми, яка визначає ***щомісячну державну соціальну допомогу на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування*** (розмір такої допомоги дорівнює двом прожитковим мінімумам для дітей відповідного віку) ***та грошове забезпечення, яке виплачується одному з прийомних батьків.*** Тобто зі змісту норм указанного положення можна зробити висновок, що державна соціальна допомога – кошти, які виплачуються на утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а грошове забезпечення – кошти, що виплачуються прийомним батькам як винагорода за надані ними послуги – виховання дітей. Отже, прийомній сім'ї також притаманна ознака відплатності.

На думку З.В. Ромовської, відмінність прийомної сім'ї від ДБСТ полягає в таких аспектах: 1) у кількості вихованців (у прийомній сім'ї – не більше чотирьох, у ДБСТ – не менше п'яти дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування); 2) особи, які взяли на виховання дітей, у прийомній сім'ї називаються прийомними батьками, у ДБСТ – батьками-вихователями [3].

Дуже цікавою є думка Ю.Ю. Ілляшенко, яка відзначає відмінність і водночас перевагу прийомної сім'ї в тому, що прийомна сім'я бере дітей на власну житлову площу, що дає можливість прийомній сім'ї, не змінюючи встановленого сімейного устрою, звичок, зберігаючи сталі сімейні стосунки, прийняти дитину-сироту або декількох дітей і

виховувати їх у вже сформованому мікросоціумі (на відміну від дитячого будинку сімейного типу, коли сім'я, на базі якої він створюється, змушена змінити місце проживання, пережити досить складний дискомфорт у зв'язку з появою щонайменше п'яти нових членів родини) [5]. Автор погоджується з такою позицією, адже можливість уникнути зайвих стресових ситуацій сприяє кращій роботі прийомних батьків.

Ознайомившись із поглядами правників на спільні та відмінні риси прийомної сім'ї та ДБСТ, спробуємо самостійно дослідити ці аспекти шляхом побудови порівняльної таблиці.

Ознайомившись зі спільними та відмінними рисами ДБСТ та прийомної сім'ї, очевидним є те, що ці два види виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, майже однакові, адже з тринадцяти пунктів таблиці тільки чотири відрізняються. З огляду на таку ситуацію, на нашу думку, немає змісту ці два види виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відокремлювати один від одного. Для аргументації висновку згадаємо про третій вид «квазі-сімейної» форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – патронат. Відносини з влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя регулюються тільки декількома статтями (ст. ст. 252–256) СК України. Звісно, такий рівень законодавчого врегулювання залишає багато питань поза увагою. Отже, ми маємо дві глави СК України (20-1 і 20-2) та два положення (Положення про дитячий будинок сімейного типу та Положення про прийомну сім'ю),

що регулюють правові інститути виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які майже не відрізняються один від одного, а також декілька статей глави СК України, яка регулює патронат над дітьми, який належить до тієї форми, що й два попередні види виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, але значно відрізняється за своїм змістом. Здавалося б вирішити таку проблему можливо шляхом або внесення змін до глави СК України, що регулює відносини патронату над дітьми, доповнивши її нормами, які врегулюють неврегульовані питання патронату, або прийнявши окреме положення, яке доповнить та конкретизуватиме норми СК України, що регулюють відносини патронату над дітьми. Ужиття таких заходів є необхідним, але, на нашу думку, крім цього, необхідно об'єднати дитячий будинок із прийомною сім'єю, назвавши їх одним поняттям – прийомна сім'я, при цьому, надавши перевагу нормам Положення про дитячий будинок сімейного типу, адже дитячому будинку сімейного типу надається більша допомога з боку держави порівняно з прийомною сім'єю. Такі дії виконали б функцію кодифікації нормативних актів із врегулювання відповідних суспільних відносин. Зменшення кількості нормативних актів, що регулюють одні й ті ж відносини, спростить задачу законотворців з удосконалення законодавства цієї сфери та зробить «квазі-сімейну» форму виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, більш доступною для суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Москалюк В.Ю. Дитячий будинок сімейного типу як форма улаштування дітей, позбавлених батьківського піклування (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / В.Ю. Москалюк. – Х., 2003. – 214 с.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
3. Ромовська З.В. Українське сімейне право. Академічний курс / З.В. Ромовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/knigi/470-ukrainske-smeyne-pravo-romovska-3v.html>.
4. Карпенко О.І. Правові засади утримання та виховання дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О.І. Карпенко ; Національна академія внутрішніх справ України. – Х., 2002. – 25 с.
5. Ілляшенко Ю.Ю. Становлення та функціонування інституту прийомної сім'ї в Україні наприкінці 90-х років ХХ ст. / Ю.Ю. Ілляшенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/history/2006/48-35-8.pdf>.